

Andrzej Michalski

Centrum Edukacji Humanistycznej LOGOS

ORCID 0000-0002-9195-9713

„Morasha” – znaczy dziedzictwo. Zarys monograficzny Zespołu Szkół Lauder-Morasha w Warszawie

*Szczęśliwy uczeń, któremu dziękuje nauczyciel.
Berachot 32¹*

Wprowadzenie. Źródłosłów nazwy Szkoły²

Nazwa Szkoły składa się z wyrażenia „Lauder-Morasha”. „Lauder” – nazwisko amerykańskiego biznesmena i filantropa – Ronalda Stevena Laudera; „*Morasha* – z hebrajskiego „dziedzictwo”.

Morasha, hebr. מורשה³, ang. *heritage*, fr. *patrimoine*, niem. *Kulturerbe*, wł. i hiszp. *patrimonio* – w języku polskim oznacza *dziedzictwo*⁴. Słowo to ulega ciągłym rozszerzeniom semantycznym. W interesującym nas znaczeniu dziedzictwo to wszystko, co pozostaje z przeszłości i co jednocześnie uznajemy za naszą własność lub co dana wspólnota uznaje za swój spadek. W dziedzictwie zawierają się zarówno wybór i zaangażowanie spadkobierców względem dóbr przejmowanych z przeszłości. *Celem dziedzictwa jest*

¹ *Z mądrości Talmudu*, wybór, przekład i opracowanie: Szymon Datner, Anna Kamińska, Wydawnictwo PIW, Warszawa 1988, s. 101.

² W całym artykule w odniesieniu do Szkoły Lauder-Morasha będę stosował zapis wielką literą, mając na myśli konkretną instytucję.

³ Transliteracja - *môrâshâh*; zapis fonetyczny - *mo-raw-shaw*; wymowa biblijna - *moh-raw-SHAW*; rzeczownik r. ż.; rzadziej ang. *possession, inheritance* – posiadanie; coś będące własnością. <https://www.studylight.org/lexicons/hebrew/4181.html> [dostęp: 19. 05. 2020 r.]

⁴ Pojęcie dziedzictwa pochodzi z języka prawniczego (z łac. *patrimonium* – majątek rodowy, dziedzictwo), w którym spadkiem pierwotnie określano dobra przekazywane z pokolenia na pokolenie dzieciom przez rodziców. Zob. K. Kowalski, *O istocie dziedzictwa europejskiego – rozważania*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2013, s. 17.

zapewnienie ochrony i nadanie określonych znaczeń, które od tej pory będą wiązane z przyjmowanymi dobrami.⁵ „Dziedzictwo Laudera” zatem należy interpretować w perspektywie wytworów kultury i historii zbiorowości żydowskiej, przekazywanej (...) z pokolenia na pokolenie, z zaznaczeniem, że te zbiorowości wykazują zdolność trwania w czasie; dziedzictwo kulturowe wiąże się z takimi kategoriami pojęciowymi, jak: kultura, tradycja, ojczyzna, patriotyzm, dorobek kulturowy, kompetencje kulturowe, tożsamość kulturowa, wartości kulturowe.⁶ Antropolog francuski Alphonse Dupront pisał, że dziedzictwo przyczynia się do nadania przeszłości na ludzką miarę, która (...) warunkuje ciągłość przeszłości i terażniejszości⁷.

Z dziedzictwa kultury i historii żydowskiej wypływa źródło idei i misji edukacyjnej Szkoły. Ten rodzaj dziedzictwa to zgoda przyjmujących „daro-wiznę” na współlistnienie w jej ramach także bolesnej pamięci, np. o Szoa⁸.

Przyborowska-Klimczak zwraca uwagę, że (dziedzictwo) obejmuje zwyczaje, obrzędy, mity, legendy, języki, taniec, tradycyjną wiedzę i praktyki. „Dziedzictwo Laudera” wpisuje się wyraźnie w prawnomiędzynarodową definicję, która została zawarta w Konwencji w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturalnego sporządzonej w Paryżu 17.10.2003 r. Zgodnie z jej zapisami oznacza ono zwyczaje, formy prezentacji i wyrazu, wiedzę, umiejętności oraz instrumenty, obiekty, wytwory człowieka i związane z nimi przestrzenie kulturalne, które wspólnoty, grupy i jednostki uznają za część swojego kulturalnego dziedzictwa⁹. W Konwencji zwrócono uwagę na fakt, że dziedzictwo to jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i przekształcane jest przez wspólnoty i grupy w odpowiedzi na związki ze środowiskiem, obcowanie z naturą i historią. Zapewnia ono tym wspólnotom i grupom poczucie tożsamości i ciągłości oraz przyczynia się do poszanowania różnorodności kulturalnej i ludzkiej kreatywności. W eksplikacji wskazano, że dziedzictwo wyraża się poprzez m.in.: 1) ustne tradycje i formy wyrazu, włączając język jako nośnik dziedzictwa kulturalnego; 2) sztuki sceniczne (performatywne); 3)

⁵ Tamże

⁶ J. Nikitorowicz, *Dziedzictwo kulturowe*, w: (red.) T. Pilch, *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, tom I: A–F, Warszawa 2003, s. 900–901.

⁷ A. Dupront, *l’Histoire après Freud*, „Revue de l’enseignement supérieur” 1968, s. 46, cyt. za K. Kowalski, *O istocie dziedzictwa europejskiego – rozważania*, Kraków 2013, s. 15.

⁸ Hebr. שואה (sho’á) - termin na określenie Holokaustu; używany od roku 1940.; Więcej na: <https://chidusz.com/zaglada-holoaust-shoah-szoa-holokaust-pisownia/> [dostęp: 1.06.2020 r.]

⁹ https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencja_o_ochronie_dz_niemater_2003.pdf [dostęp: 14. 05. 2020 r.]

zwyczaje społeczne, obrządki i uroczystości; 4) wiedzę o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki; 5) umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem. Już w samej nazwie Szkoły ukryty jest zatem demokratyczny dyskurs „kulturowo-historycznego” dziedzictwa XXI wieku”, które transformuje „odziedziczony świat”. Dzięki nowo powstałej Szkole dziedzictwo kulturowe jest przekazywane poprzez *kontakt społeczny*.¹⁰ Dzieci i młodzież, jako przedmioty i podmioty wychowania, stają się twórcami przyszłego pokolenia, które to dziedzictwo świadomie zachowają – przecież tożsamość człowieka jest zawarta w dziedzictwie i tradycji. Dziedzictwo jest kategorią teleologiczną, a jego definicja i rozumienie wpisują się w mityczny obszar rozumienia otaczającego nas świata.

Ronald Steven Lauder - urodził się w Nowym Jorku, syn Josepha i Estée Lauder, założycieli firmy kosmetycznej Estée Lauder. Dorastał w żydowskiej, niereligijnej rodzinie węgierskiego pochodzenia. Uczęszczał do liceum na Bronxie. Ukończył studia na Wharton University w Pensylwanii; studiował także w Paryżu i Brukseli. Od 1983 do 1986 roku Ronald S. Lauder pełnił funkcję zastępcy asystenta sekretarza obrony Stanów Zjednoczonych ds. Europy i NATO. W 1986 r., na wniosek prezydenta Ronalda Regana, został ambasadorem USA w Austrii.¹¹ Doświadczenia Laudera jako ambasadora w Austrii pogłębiły jego szacunek wobec dziedzictwa żydowskiego i zaangażowanie w jego ochronę. Zajął się odnawianiem życia gmin żydowskich w Europie Środkowej i Wschodniej, wyniszczonych przez Holokaust i poddawanych komunistycznym represjom. W 1987 roku ustanowił Fundację Ronalda S. Laudera, której nadrzędnym celem jest wspieranie odrodzenia życia żydowskiego - kultury, tradycji i religii Żydów w Centralnej i Wschodniej Europie. Pięć lat później Fundacja służyła już w ponad 15 krajach w Europie: Austrii, Niemczech, Słowacji, Rumunii, Białorusi, Węgrzech, Estonii, Chorwacji, Mołdawii, na

¹⁰ Zob. S. Ossowski, *Więź społeczna i dziedzictwo krwi*, w: tenże, *Dzieła*, t. 2, Warszawa 1966, s. 60.

¹¹ Zbudował tam silne relacje dyplomatyczne pomiędzy obydwojoma krajami, jakkolwiek wywołał pewne kontrowersje, kiedy potępił osobiście późniejszego prezydenta Austrii Kurta Waldheima (zarzucano Waldheimowi, że był zbrodniarzem wojennym). Lauder ściśle współpracował w sprawie Waldheima z Beniaminem Netanjahu. Sprawa Waldheima przyczyniła się niewątpliwie do odrodzenia się antysemityzmu w Austrii. Lauder natomiast zaczął mówić o sobie, że jest *żydem trzy dni w roku*. Był to w pewien sposób przełom w życiu Laudera, ponieważ od tego momentu wrócił do swoich korzeni, ponadto włączył się w żydowską filantropię oraz politykę. *Przez kolejne dwadzieścia lat, aż do rozpadu znajomości, Ron i Bibi byli bliskimi przyjaciółmi*. Bliskim przyjacielem Laudera z tamtych czasach był także Donald Trump. Zob. A. Pfeffer, *Bibi. Burzliwe życie i czasy Beniamina Natanyahu*, PostFactum 2020.

Litwie, Bułgarii Estonii, Łotwie, Republice Czeskiej, Rosji oraz w Polsce. Od momentu założenia Fundacji w jej działaniach uczestniczyło ponad 34 000 dzieci, w różne projekty zainwestowano ponad 350 000 000 USD. Należy zwrócić uwagę na fakt, że jej *statutowym priorytetem* była edukacja, w tym edukacja formalna i nieformalna. W 1997 roku Ronald S. Lauder został wybrany prezydentem Żydowskiego Funduszu Narodowego, a po dziesięciu latach owocnego urzędowania został Przewodniczącym Rady. Od 1999 do 2011 roku pełnił funkcję prezesa konferencji przewodniczących wiodących amerykańskich organizacji żydowskich.

Zainteresowanie sztuką ambasadora Laudera i jego zaangażowanie w walkę na rzecz sprawiedliwości zawiodły go do stworzenia Komitetu ds. Odzyskiwania Dzieł Sztuki, który pomógł ustanowić międzynarodowe prawa umożliwiające odzyskiwanie dzieł sztuki skradzionych przez nazistów podczas II wojny światowej. Komitet nieustannie pomaga w odzyskiwaniu ważniejszych obrazów i dostarczaniu ich prawowitym właścicielom. W 2008 roku ambasador Lauder został wybrany przewodniczącym Światowej Żydowskiej Organizacji Roszczeniowej.

Roland S. Lauder pełni także funkcje przewodniczącego Rady ds. Dziedzictwa Żydowskiego, dyrektora Międzynarodowej Rady Nadzorczej Międzynarodowego Stowarzyszenia na rzecz Yad Vashem, członka Rady Muzeum Holokaustu Stanów Zjednoczonych, członka zarządu Żydowskiego Seminarium Teologicznego, członka zarządu Amerykańsko-Żydowskiego Połączonego Komitetu Rozdzielczego, członka rady naukowej Fundacji Abrahama, przewodniczącego rady naukowej Archiwum Sacharowa na Uniwersytecie Brandeis oraz członka międzynarodowej rady naukowej Muzeum Tel Awiwu. Ambasador Lauder jest główną figurą wspierającą Centrum Szalom od jego powstania. Jest również honorowym przewodniczącym rady nadzorczej Muzeum Sztuki Współczesnej. Fundacja otworzyła przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, licea, a także zajęła się organizacją letnich obozów edukacyjnych. To dzięki Fundacji, a właściwie Ronaldowi Stevenowi Lauderowi, rozpoczęło się odrodzenie żydowskiego życia kulturalnego i religijnego w Polsce.¹² Od roku 2007 do dzisiaj, R. S. Lauder piastuje stanowisko przewodniczącego Światowego Kongresu Żydów (President of the World Jewish Congress).

¹² M. Pawlak, *30 Years of the Ronald S. Lauder Foundation in Poland, 1987-2017* „Scripta Judaica Cracoviensia” 2017 vol. 15, s. 155-166. [na:] <https://lauderfoundation.com> [dostęp: 12.04.2020 r.]

Misja Fundacji Ronalda Stevena Laudera w Polsce¹³

Fundacja Ronalda S. Laudera w Polsce rozpoczęła swoją działalność m.in. dzięki dwóm rabinom Chaskelowi Besserowi¹⁴ oraz Hershelowi Lieberowi¹⁵. Obaj zaangażowali się w pomoc polskim Żydom już w latach 70. i 80.¹⁶

¹³ Pierwszym organem prowadzącym szkołę była Fundacja „Lauder Morasha School Foundation”. W roku 1998 fundacja, uchwałą zarządu, powołała do życia firmę MAKOR S.A., która z dniem 1 września 1999 roku przejęła rolę organu prowadzącego. W roku 2007 fundacja zmieniła nazwę na „Fundacja ATID”. Uzyskawszy, na mocy ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności użytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873, z późn. zm.), status organizacji pożytku publicznego, jako jedyny akcjonariusz spółki, prowadzi działalność wspierającą funkcjonowanie Przedszkola, Szkoły Podstawowej i Gimnazjum Laudera. Jedną z ważniejszych osób, której umiejętność komunikacji personalnej oraz niebywała empatia budowały Laudera, była Dorota Wodnicka zaangażowana w działalność Szkoły od samego początku jej istnienia – najpierw jako pracownik przedstawicielstwa Fundacji Ronalda S. Laudera w Polsce, a następnie (od czerwca 1996 roku) jako jej etatowy pracownik (dyrektor administracyjna, nauczycielka kultury żydowskiej). Por. D. Wodnicka, *Monografia Prywatnej Szkoły Podstawowej nr 94, Szkoły Laudera-Morasha jako placówki mniejszościowej, praca licencjacka*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny, Warszawa 2010, s. 68.

¹⁴ Chaskel Oswald Besser, pierwotnie Chaskiel Koszycki (ur. 12 lutego 1923 w Katowicach, zm. 9 lutego 2010 w Nowym Jorku) – polsko-amerykański rabin, po 1989 lider odbudowy życia żydowskiego w Polsce, jeden z najbardziej prominentnych przedstawicieli radomszczkańskiej dynastii chasydzkiej. W latach 80. jako jeden z pierwszych (wraz z Z. Nissenbaumem) polskich Żydów żyjących za granicą, działał aktywnie na rzecz ratowania cmentarzy żydowskich w naszym kraju

¹⁵ Lieber Hershel – z zawodu księgowy, od trzydziestu lat zaangażowany w *kiruv* (działania na rzecz przyciągnięcia Żydów bliżej *ha-Szem* i judaizmu). Jako członek założyciel organizacji Vaad L’Hatzolas Nidchei Yisroel podróżował ze swoją żoną Pesi do Związku Radzieckiego w latach reżimu komunistycznego, żeby rozpowszechnić Torę oraz *jidiszkajt*. Przewodził jesziwie w Kiszyniewie, która przez dwanaście lat z powodzeniem wychowała wielu studentów, a Tora stała się „drogą ich życia”. W Polsce przez ponad ćwierć wieku wykładał na letnich obozach organizowanych przez Ronald S. Lauder Foundation. Corocznie od 1979 r. przybywa do Warszawy, by przewodzić modlitwom w trakcie święta Rosz ha-Szana i Jom Kipur jako chazan (inaczej: kantor). Przez dwadzieścia lat piastował stanowisko prezydenta religijnej szkoły żeńskiej Beis Yaakov w dzielnicy żydowskiej Boro Park, w Nowym Jorku.. Razem z żoną organizował i przewodził wycieczkom dla studentów do Europy w ramach Gateways i Aish Hatorah, które m.in. miały na celu wzmocnienie żydowskiej tożsamości młodzieży.

¹⁶ W roku 1998 we Wrocławiu powstała Szkoła Lauder Etz Chaim. W 2012 roku szkoła usamodzielniała się i zmieniła nazwę na Szkoły Szalom Alejchem. Jedną z ostatnich inicjatyw edukacyjnych Fundacji Ronalda S. Laudera jest E-Szkoła Lauder Polska. E-Szkoła Laudera jest częścią edukacyjnej działalności Fundacji Ronalda S. Laudera w Polsce, należy do sieci szkół internetowych w Europie. Podobne instytucje działają także w Niemczech, Grecji, Czechach, Rosji i na Węgrzech. Fundacja Ronalda S. Laudera dokłada wszelkich starań, aby

Od roku 1991 r. oficjalnym dyrektorem Fundacji został rabin z Nowego Jorku, o polskich korzeniach, Michael Schudrich¹⁷, który po 6 latach pobytu w Japonii rozpoczął misję w Polsce. W 1998 roku na krótko powrócił do Nowego Jorku, by dwa lata później (w 2000 r.) powrócić jako Naczelny Rabin Warszawy i Łodzi. W 2004 roku został powołany na stanowisko Naczelnego Rabina Polski. Następcą Michaela Schudricha w Warszawie został rabin Yonah Bookstein. Podczas studiów na Uniwersytecie Oksfordzkim wielokrotnie odwiedzał Polskę w celu pomocy podczas organizowania świąt żydowskich, takich jak: Purim, Chanuka, Sukkot i Pesach. Misję rabiniczną zakończył w 2001 roku, a jego stanowisko powierzono rabinowi dr. Josephowi Kanofsky'emu¹⁸. Yonah Bookstein natomiast wrócił do Stanów Zjednoczonych, gdzie ukończył studia rabinackie Ohr Sameach w Monsey. Rabin Kanofsky kierował Fundacją przez 3 lata. Od 2004 r. oficjalną przedstawicielką Fundacji została charyzmatyczna Helise Lieberman¹⁹, pierwsza dyrektor-założycielka Prywatnej Szkoły Podstawowe nr 94 Szkoły Lauder-Morasha w Warszawie. Kierowała szkołą przez 12 lat. W 2006 roku dyrektorem Fundacji i jednocześnie Szkoły został urodzony w Polsce rabin, Maciej Pawlak²⁰.

dzieci żydowskie w Europie Środkowo-Wschodniej miały dostęp do edukacji - gdziekolwiek mieszkają. Więcej na: <https://www.lauder-polska-eschool.org>

¹⁷ Rabin Michael Schudrich - Naczelny Rabin Polski, ur. w Nowym Jorku w 1955 roku. Uczęszczał do szkół żydowskich w rejonie Nowego Jorku, następnie studiował na State University of New York w Stony Brooks. W 1977 uzyskał stopień BA z religioznawstwa. Michael Schudrich został rabinem w 1980, a dwa lata później ukończył studia historyczne w uniwersytecie Columbia. Lata 1983-1989 spędził w Japonii, gdzie dbał o potrzeby religijne miejscowej społeczności żydowskiej, uczył żydowskiej kultury i historii. Działał także na rzecz upamiętnienia bohaterskiej działalności konsula Sugihary. Już jako student, w latach 70., rabin Schudrich podróżował do Europy Środkowej i Wschodniej i nawiązywał kontakty z żyjącymi tam Żydami.

¹⁸ Dr Joseph Kanofsky ur. 1968 w Stanach Zjednoczonych, uzyskał stopień doktora literatury porównawczej na Uniwersytecie w Bostonie pod opieką prof. Elie Wiesel'a. Jego publikacje z zakresu religii i literatury ukazały się w Stanach Zjednoczonych i Europie. Uzyskał tytuł rabina w Uczelni Rabinackiej w Nowym Jorku.

¹⁹ Helise Lieberman, ur. w USA, od 1994 roku żyje w Warszawie. Jest dyrektorką Centrum Taubego Odnowy Życia Żydowskiego w Polsce. Była dyrektorką Hillela, konsultantem Rothschild Foundation Europe, Westbury Group i Muzeum Historii Żydów Polskich.

²⁰ Rabin Maciej Pawlak – jest pierwszym polskim rabinem pracującym w Polsce, drugim – po Mateuszu Kosie – rabinem z Polski, który po 1989 ukończył wyższą uczelnię rabinacką. Absolwent Icchac Elchanan Theological Seminary w Yeshiva University w Nowym Jorku, gdzie uzyskał ortodoksyjną smichę/ordynację rabiniczną. Ukończył także Yeshivat Hamiftar w Efrat w Izraelu. Od 2006 roku do roku 2017 był dyrektorem naczelnym Zespołu

Odrodzenie edukacji żydowskiej w Polsce. Powstanie Przedszkola oraz Prywatnej Szkoły Podstawowej nr 94 Lauder-Morasha w Warszawie

Po 1989 roku nastąpił w Polsce wzrost liczby osób praktykujących judaizm. Jakkolwiek najistotniejsza wydaje się zmiana ich struktury wiekowej. Po wielu dziesięcioleciach, kiedy większość uczestników życia religijnego stanowili starsi, obecnie bardzo liczną grupą są młodzi ludzie. Należy zwrócić uwagę, że poza Ronaldem S. Lauderem i jego Fundacją, duży wkład w odbudowę życia żydowskiego po II wojnie światowej wniósł m.in. American Jewish Joint Distribution Committee.²¹ Bądź co bądź to za sprawą działalności Fundacji Rolanda S. Laudera w 1989 roku, w mieszkaniu Konstantego Geberta²², rozpoczęło swą działalność Przedszkole Laudera²³. Naturalną konsekwencją istnienia przedszkola było zatem utworzenie szkoły; *pierwszej od 1950 roku placówki edukacyjnej, która upamiętniała, zachowywała i wzbogacała dziedzictwo kulturowo-historyczne Żydów w Polsce.*²⁴ Grupą inicjującą powstanie szkoły było siedem rodzin, które zdecydowały, że chcą dać swoim dzieciom żydowską edukację poprzez naukę Tory, obchodzenie świąt żydowskich oraz upamiętnianie tradycji i historii żydowskiej. W 1994

Szkół Lauder-Morasha oraz Dyrektorem Fundacji Ronalda S. Laudera w Polsce. Od lat działa na rzecz odrodzenia życia żydowskiego w Polsce zarówno w Zespole Szkół, jak i poza nią. Jest współtwórcą Lauder e-Learning Schools, zrzeszające dzieci z całej Polski, które nie mają możliwości innego spotkania z tradycją i kulturą żydowską oraz językiem hebrajskim.

²¹ Amerykańsko-Żydowski Połączony Komitet Rozdzielczy – wspiera on w Polsce praktycznie wszystkie największe organizacje żydowskie, m.in.: Centrum Edukacyjne Kultury Żydowskiej w Warszawie, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce czy też Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP. JDC został założony podczas I wojny światowej, kiedy w 1914 r. Ambasador USA w Turcji Henry Morgenthau, senior, zwrócił się do nowojorskiego filantropa, Jacoba Schiffowa, z prośbą o fundusze na pomoc Żydom cierpiącym w Osmańskiej Palestynie. JDC to pierwsza żydowską organizacją w Stanach Zjednoczonych, która dała duże fundusze na międzynarodową pomoc. Ponadto odegrała główną rolę w odbudowie zdewastowanych społeczności Europy Wschodniej i utrzymaniu Żydów w Palestynie.

²² Konstanty Julian Gebert, ps. „Dawid Warszawski” (ur. 22 sierpnia 1953 w Warszawie) – polski psycholog żydowskiego pochodzenia, tłumacz, dziennikarz i nauczyciel akademicki, od 1989 publicysta dziennika „Gazeta Wyborcza”.

²³ Do roku 1996 Przedszkole mieściło się w mieszkaniu u Państwa Małgorzaty i Konstantego Gebertów; w latach 1996–2001 na ulicy Twardej (przy Synagodze im. Nożyków). W roku 2001 zostało przeniesione do gmachu na Wawelberga 10, gdzie funkcjonuje do dziś.

²⁴ J. Cukras-Stelągowska, *Tożsamość w dialogu. Polacy i Żydzi w szkołach Fundacji Ronalda Laudera*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012, s. 107.

r. powstała Prywatna Szkoła Podstawowa nr 94 Szkoła Lauder-Morasha²⁵ w Warszawie. W jej pierwszej klasie uczyło się 18 uczniów. Roland S. Lauder podczas uroczystości otwarcia żydowskiej szkoły podstawowej w warszawskim Wilanowie powiedział: *Zaczynam dziś pracę, która nigdy się nie skończy, bo nauczanie nie ma końca. Jest moim marzeniem, by to co dziś podjęliśmy, okazało się trwałe. To jest nasze dziedzictwo, „morasha”. Świat już nigdy nie będzie taki, jak przed Zagładą. Ale z popiołów odrodziła się nowa Polska, a teraz popiołów odradza się nowa społeczność żydowska.*²⁶

Z protokołu jednego z pierwszych spotkań grupy inicjatywnej wynika, że (rodzice) pragnęli stworzyć dla swych dzieci szkołę żydowską, z zastrzeżeniem jednak, iż obok dzieci ze środowiska żydowskiego miało się w niej znaleźć miejsce dla każdego, kto chciałby skorzystać z jej oferty. Szkoła miała mieć zdecydowanie żydowski, lecz świecki charakter. Rodzice widzieli konieczność, by obowiązkowym przedmiotem w niej nauczaniem miała być kultura, a w wyższych klasach również historia żydowska. Pragnęli, by obchodzono żydowskie święta i by prowadzona była koszerna kuchnia. Nie chcieli, żeby ich dzieci uczyły się, jako zajęć obowiązkowych, religii oraz języka hebrajskiego. W drugim roku funkcjonowania szkoły rodzice zwrócili się do dyrektora o umieszczenie języka hebrajskiego w ramach obowiązkowego programu nauczania. Religia nie jest w szkole nauczana do dnia dzisiejszego. W jej miejsce wprowadzona została filozofia z etyką.²⁷ Przez pierwsze cztery lata swojej działalności szkoła mieściła się w prywatnej willi w Wilanowie. Od roku 1999 zaczęła funkcjonować na warszawskiej Woli, w odremontowanym, dzięki staraniom Fundacji Ronalda S. Laudera, budynku przy ul Wawelberga 10²⁸.

²⁵ Siedziba szkoły mieściła się w willi na ulicy Królowej Marysieńki w Wilanowie. Pierwszą dyrektorką w latach 1990-1992 była Edwarda Małgorzata Lanota; (od roku 2010 prezeska Stowarzyszenia Żydowskiego Domu Seniora „Moszaw Zkenim”). Od roku 1992 Jej Następczynią została Anna Szyc, dzięki której Przedszkole szybko stało się jedną z najlepszych placówek tego typu nie tylko w Warszawie, ale i w kraju. To m.in. dzięki dyrektor Annie Szyc do szkoły podstawowej przychodzili uczennice i uczniowie z doskonałą gotowością szkolną.

²⁶ J. Nikitorowicz, *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 1995, s. 82.

²⁷ D. Wodnicka, *Monografia Prywatnej Szkoły Podstawowej nr 94, Szkoły Lauder-Morasha jako placówki mniejszościowej*, praca licencjacka, Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny, Warszawa 2010, s. 47.

²⁸ W latach 20. mieścił się tam Dom Starców Moszaw Zkenim, (przedwojenny adres ul. Górczewska 9). Został wzniesiony w 1928 r. według projektu Henryka Stifelmana. Przeniesiono do niego istniejącą od 1913 r. placówkę pod tą samą nazwą, mieszczącą się pierwotnie przy ul. Górczewskiej 9. Beneficjentami Moszaw Zkenim byli przede wszystkim przedstawiciele żydowskiej inteligencji, dotknięci następstwami wojny i kryzysu

Ronald Lauder precyzyjnie nakreślił uniwersalną filozofię prowadzonych przez jego Fundację szkół, mówiąc: *Nasza filozofia jest prosta. Pragniemy, aby każde żydowskie dziecko mogło być dumne ze swego pochodzenia, mogło uczyć się w żydowskiej szkole, uczestniczyć w żydowskich koloniach i obozach oraz brać udział w zajęciach żydowskich klubów młodzieżowych. Ufamy, że ci młodzi ludzie entuzjastycznie przyjmą dziedzictwo swego narodu, przekazując je swoim rodzinom, i że aktywnie uczestniczyć będą w odrażdżaniu się życia żydowskiego w swoich regionach.*²⁹ *Dzięki naszej filantropii zabezpieczamy przyszłość życia żydowskiego w Europie poprzez wspieranie doskonałych szkół żydowskich. A czym jest doskonała szkoła żydowska? Taka, która przygotowuje młodych Żydów do osobistego i zawodowego sukcesu oraz inspiruje do aktywnego uczestnictwa w życiu żydowskim.*³⁰

Dzięki tak wyrażonemu *testamentowi duchowemu* na pewno łatwiej było budować podwaliny szkół, które, jak za kilka lat miało się okazać, stały się synonimem nowoczesnej i demokratycznej edukacji Europejczyków i Obywateli Świata na miarę XXI wieku.

Jak w perspektywie słów Laudera widzieli nowo powstająca szkołę jej polscy współzałożyciele?

*Powstanie szkoły było odpowiedzią na potrzeby rodziców dzieci z pochodzeniem żydowskim. Dzieci te, po ukończeniu przedszkola Fundacji Laudera, nie miały możliwości kontynuacji edukacji żydowskiej, gdyż żadnej placówki szkolnej tego typu nie było. Rodzicom z żydowskimi korzeniami zależało na tym, aby dzieci w miarę możliwości wzrastały w poczuciu przynależności do społeczności żydowskiej, by poznawały tradycję, kulturę i historię, by były nauczane w duchu żydowskim.*³¹

Oto, w jaki sposób potrzebę powstania szkoły tłumaczy jedna ze współzałożycielek szkoły: *Osoby zaangażowane w proces rekonstrukcji żydowskiego życia w Polsce można podzielić na dwie kategorie. Pierwsza to ludzie, którzy mieli świadomość swego etnicznego pochodzenia. Ich tożsamość miała jednak (w ogromnej większości przypadków) charakter zero-jedynkowy i ograniczała*

gospodarczego. Gmach mieścił 70 pokojów, obliczonych na ok. 150 pensjonariuszy. Dom przy ul. Wawelberga 10 pełnił przed drugą wojną światową funkcję żydowskiego domu opieki, założonego i finansowanego przez znanego żydowskiego filantropa – Hipolita Wawelberga. [na:] <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/w/18-warszawa/113-zabytki-kultury-materialnej/30327-dom-starcow-moszaw-zkenim-w-warszawie> [dostęp: 22 maja 2020 r.].

²⁹ Tamże, s. 44.

³⁰ <https://lauderfoundation.com> [dostęp: 16.05.2020 r.]

³¹ Fragment wywiadu przeprowadzonego 20 kwietnia 2020 r. z jedną z dyrektorek szkoły.

się do informacji: jestem Żydem. Drugą kategorię stanowili ludzie, którzy dopiero co odkryli prawdę o swojej narodowej przeszłości. Przedstawiciele obu grup można nazwać ludźmi bez kulturowej przeszłości etnicznej. Chcąc rozpocząć „żydowskie” życie, odbudować/zbudować swoją żydowską tożsamość (zarówno na skalę indywidualną jak i społeczną), musieli tę brakującą jej część stworzyć od podstaw. Jedynym sposobem, aby proces ten zakończył się sukcesem, było zdobycie wiedzy na temat wielowiekowej spuścizny przodków. Aby to uczynić, musieli mieć dostęp do informacji. Potrzebowali instytucji i organizacji edukacyjnych, które stanowiłyby źródło pozyskiwania wiedzy. Można więc powiedzieć, że Szkoła Lauder-Morasha powstała jako odpowiedź na potrzeby odradzającego się środowiska żydowskiego w Warszawie, w szczególności młodych ludzi - rodziców, którzy chcieli zapewnić swoim dzieciom to, czego sami zostali pozbawieni - dostęp do żydowskiej edukacji. To zaś miało stać się początkiem odtworzenia, zbudowania od nowa nici międzygeneracyjnego przekazu kultury. Niezwykle istotnym jest fakt, iż obie strony procesu tworzenia szkoły (rodzice i założyciele) były zaangażowane w odbudowę żydowskiego życia w Polsce, co bardzo ułatwiało komunikację i definiowanie celów.³²

Zdaniem dyrektora szkoły ds. kultury i historii żydowskiej: *Utworzenie inkluzyjnej szkoły żydowskiej, w której priorytetem było to, aby dla każdego ucznia i rodzica stworzyć środowisko pobytu i nauczania dające optymalny komfort osobisty, wysoką jakość edukacji, Możliwość rozwijania własnych zainteresowań i pasji, oraz możliwość rozwijania wielorakiej tożsamości żydowskiej.*³³

Zbieżną z powyższymi refleksją na temat celów, wartości i idei, jakie przyświecały powstawaniu Szkoły Lauder-Morasha, podzieliła się wieloletnia dyrektorka szkoły ds. pedagogicznych³⁴, wskazując: *wsparcie odradzającej się społeczności żydowskiej w Polsce w kształtowaniu/budowaniu tożsamości żydowskiej, kontynuację edukacji rozpoczętej w żydowskim przedszkolu, utworzenie pierwszej po wojnie szkoły żydowskiej z językiem hebrajski, kulturą oraz historią żydowską, która realizowałaby jednocześnie program MEN (podstawę programową), celebrowanie świąt i uroczystości żydowskich, zintegrowanie w murach szkoły dzieci z pochodzeniem i bez pochodzenia żydowskiej (szkoła*

³² Fragment wywiadu przeprowadzonego 29 kwietnia 2020 r. z jedną ze współzałożycielek szkoły.

³³ Fragment wywiadu z 14 maja 2020 r.

³⁴ Anna Grządkowska, wieloletnia dyrektorka Szkół Lauder-Morasha. Doskonały dydaktyk i metodyk. Prekursorka i propagatorka oceniania kształtującego w szkole. Dzięki Niej OK. (oceny kształtujące) było stosowane w Szkole Laudera już w 2002 r..

jako most międzykulturowy) jako czynniki w pewien sposób definiujące misję placówki.

Szkoły Lauder-Morasha, także szkoła w Warszawie, czasami mogły spotkać się krytyką (zarzutem) *polityki przyjmowania nieżydowskich dzieci*. Roztropne rozstrzygnięcie w tej sprawie wygłosił dr Gorge Ban, Dyrektor Generalny Fundacji, wyjaśniając: *że lepiej jest mieć miejsce, gdzie można zdobyć żydowskie wykształcenie, niż nie mieć takiej możliwości w ogóle*.³⁵

Mottem Szkoły stały się słowa z Talmudu: „Oddech dzieci biegnących do szkoły podtrzymuje świat” (*Talmud Bavli, Shabbat 119b*).³⁶ Zauważmy, że rabini i uczeni Talmudu bardzo wysoko cenili dzieci, nazywając je „pomazańcami”, (używali źródłosłowu „*mashiach*”; z którego otrzymujemy angielskie słowo Mesjasz. Utrzymywali, że *bez oddechu dziecka, nauki i recytowania świętych tekstów świat nie mógłby istnieć*. Bez tchnienia następnej generacji życie by wymarło. Według tej jakże mądrej pedagogii dzieci są przyszłością nie tylko na płaszczyźnie duchowej, ale także w sferze fizycznej, a *oddech dzieci podtrzymuje to wszystko*. Motto znalazło też swoją kontynuację w słowach hymnu Szkoły:

*Szkoła Lauder-Morasha otwiera wszystkim drzwi.
Do zabawy zaprasza, bohaterem jesteś ty.
Tutaj duży i mały za ręce biorą się,
w jednej drużynie grają, radosny wznoszą śpiew!*

³⁵ D. Spritzer, *Jewish Schools Flourish in Eastern Europe*, Jewish Telegraphic Agency 2006, dz. cyt.; M. Pawlak, *30 Years of the Ronald S. Lauder Foundation...*, s. 150.

³⁶ Autorem słów jest Simeon ben Lakish, lepiej znany pod pseudonimem Resh Lakish. Był to uczony, który mieszkał w rzymskiej prowincji Syria Palaestina w III wieku n.e. Urodził się podobno w Bosra, na wschód od rzeki Jordan, około 200 roku ne, ale większość życia spędził w Seforis. Nic nie wiadomo o jego pochodzeniu poza imieniem ojca. Rzekomo Lakish w młodości był bandytą i gladiatorem. Uważa się go za jednego z najwybitniejszych uczonych swojego pokolenia.

ang: *If a village does not have children who study Torah, its populace is placed under a ban of ostracism until they employ teachers for the children. If they do not employ teachers, the village [deserves to be] destroyed, since the world exists only by virtue of the breath coming from the mouths of children who study Torah./ The World exists only by virtue of the breath of little children studying Torah.* [na:] https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/910974/jewish/Talmud-Torah-Chapter-Two.htm [dostęp: 15.05.2020 r.] (tłum. autora) *Jeśli w wiosce/ miejscowości nie ma dzieci, które studiują Torę, jej mieszkańcy są objęci ostracyzmem, dopóki nie zatrudnią nauczycieli. Jeśli ich nie zatrudniają, wieś zasługuje na to, aby zostać zniszczoną, ponieważ świat istnieje tylko dzięki oddechowi płynącemu z ust dzieci, które studiują Torę.*

*Ref. Oddech dzieci biegnących do szkoły podtrzymuje świat.*³⁷

Drugim mottem, nawiązującym do idei otwartości szkoły na świat, są słowa: *Mamy różne liście i różne korzenie, ale ten sam pień!*

Misja Szkoły³⁸

Współczesne tempo przemian technologicznych, kulturowych i społecznych narzuca każdej placówce edukacyjnej konieczność, by cele dydaktyczno-wychowawcze wykraczały poza istniejącą rzeczywistość i nawiązywały do przewidywanej przyszłości. W Szkołach Lauder-Morasha na każdym etapie nauczania przy formowaniu celów uwzględniano trzy zasadnicze zmienne:

- a. naturę człowieka;
- b. wartości;
- c. rozwój wychowanka.

Proces dydaktyczno-wychowawczy w szkole był utrzymany w paradygmacie edukacji nie tylko etnicznej, ale i humanistycznej. Helise Lieberman zaznaczała jednak, że *nie jest to szkoła wielokulturowa, tylko szkoła z programem wielokulturowym. Nie jest to także szkoła religijna, mimo że jej program uwzględnia także potrzeby gminy żydowskiej. Główny nacisk kładzie się na poznawanie przez dzieci kultury żydowskiej oraz uczenie tolerancji dla wszelkiej odmienności. Dzieci oprócz przedmiotów judaistycznych i języka hebrajskiego uczą się także filozofii. Mają również możliwość uczestniczenia w wielu zajęciach pozalekcyjnych.*³⁹ Bądź co bądź należy uznać, że wszystkie działania edukacyjne wynikały z założeń pedagogiki humanistycznej, w której *chodzi przede wszystkim o wychowanie i kształcenie, a nie o zmianę społeczeństwa*⁴⁰. Wychowanie humanistyczne w Szkołach Lauder-Morasha wpisywało się w koncepcję, według której *jest to interakcja między dwiema generacjami – między dorastającymi a dorosłymi. Interakcje te bazują na*

³⁷ Słowa i muzyka: Piotr Kowalik - historyk-dydaktyk, wykładowca akademicki i edukator, działacz społeczności żydowskiej w Polsce. Obecnie główny specjalista ds. judaistyki i metodyki Muzeum Historii Żydów Polskich, aktywista Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Warszawie, były dyrektor Szkół Lauder-Morasha ds. kultury i historii żydowskiej.

³⁸ Autor artykułu pisze o Szkołach Lauder-Morasha z perspektywy uczestnika procesu dydaktyczno-wychowawczego; przez prawie dziesięć lat pracował w Szkołach Lauder-Morasha jako nauczyciel języka polskiego.

³⁹ http://edukacjaidialog.pl/archiwum/2005,103/luty,206/w_szkole_lauder-morasha,1737.html [dostęp: 14.05.2020 r.]

⁴⁰ B. Śliwerski, *Jak zmieniać szkołę? Studia z polityki oświatowej i pedagogiki porównawczej*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2008, s. 30.

wzajemnym stosunku pomiędzy tym, który potrzebuje pomocy, a tym, który tej pomocy może udzielić. Mówi się tu o „pedagogicznej służbie”, która nie jest żadną interakcją zniewalającego władcy, ale legitymizuje je odpowiedzialność. Po drugie, wychowanie jest zamierzonym przewodnictwem. Ono nie dzieje się przypadkowo, ubocznie i tylko poprzez wpływy otoczenia, ale jest też świadomym i odpowiedzialnym działaniem. To przewodnictwo bazuje na osobistym stosunku zaufania między wychowawcą a wychowankiem. Po trzecie, wychowanie jest przygotowaniem do życia w nadchodzącej kulturze. Ono nie jest wchłanianiem czy reprodukcją.⁴¹ Misją Szkoły było wychowanie dzieci i młodzieży w sposób niedyrektywny, rezygnujące z formy przymusu, w tym także wymuszania na nich posłuszeństwa lub bezwzględego podporządkowania się dorosłym.

Chodziło zatem o wychowanie kompetentnego społecznie, świadomego siebie człowieka, z poczuciem własnej wartości; samodzielnego i odpowiedzialnego za kierowanie własnym losem, i zdolnego do podejmowania samodzielnych decyzji. Zwraca uwagę fakt, że w szkole uczono o zmodernizowanym i skomercjalizowanym świecie, którego w żaden sposób nie można odrzucać. Poprzez tę perspektywę kształtowano w uczennicach i uczniach umiejętności analitycznego i krytycznego odbioru rzeczywistości. Nauczyciele *Laudera* mieli być animatorami i przewodnikami⁴² nieroszczącymi sobie praw do wyłączności. Szkoła ukierunkowała kształcenie, nawiązując wyraźnie do paradygmatu humanistycznego m.in. poprzez:

- a. uczynienie rzeczywistości wychowawczej punktem wyjścia dla teorii kształcenia – kształcenie powinno być podmiotowe i odnosić się do rzeczywistych doświadczeń wychowanka: do tradycji *Laudera* należy obchodzenie wszystkich świąt żydowskich: *szabat*⁴³. Przypatrzmy się pokrótce najważniejszym. *Rosz ha-Szana*, *Sukot*, *Chanuka*, *Jom Kipur*, *Tu bi-Szwat*, *Purim* (Święto Losów), *Pesach*, *Lag ba-Omer*, *Szawuot*, *Tisza be-Aw*. *Rosz ha-Szana* (hebr. Początek roku), żydowski Nowy Rok, obchodzony jest 1. i 2. dnia miesiąca *tiszri*. Święto przypomina o stworzeniu

⁴¹ Tamże

⁴² Por. R. Nowakowska-Siuta, *Innowacje w kształceniu nauczycieli w perspektywie porównawczej*, „*Studia z Teorii Wychowania*” 2016 t. VII nr 4 (17), s. 55 – 56.

⁴³ *Najważniejszym świętem w tradycji żydowskiej jest powtarzany co tydzień szabat. Religijni Żydzi gromadzą się w domach i synagogach, aby wspólnie celebrować ten wyjątkowy dla nich dzień. Szabat rozpoczyna się w piątek wieczorem przed zmierzchem i trwa do sobotniego zachodu słońca.*

- świata i człowieka. Życzenia: Le-szana towa tikatewu! Obyście zostali zapisani na dobry rok!
- b. 15–22 tiszri przypada Sukot, czyli Święto Szałasów zwane także Świętem Kuczek. Trwa ono 7 dni. Nazwa święta pochodzi od hebrajskiego słowa suka, które oznacza „szałas”. Dzień ten upamiętnia bowiem okres wędrówki Izraelitów przez pustynię.
 - c. Święto Chanuka związane jest z wydarzeniami, które miały miejsce w II w. p.n.e. w Palestynie. Zbrojny zryw zakończył się zwycięstwem. Jerozolima została wyzwolona. 25 dnia miesiąca kislew 164 r. p.n.e (3596 r. wg żydowskiej tradycji). przystąpiono do oczyszczenia Świątyni. Według przekazu zawartego w Talmudzie, w ruinach Świątyni znaleziono tylko jedną ampułkę opieczętowanej przez kapłana oliwy, która mogła posłużyć do rozpalenia świecznika świątynnego. Oliwy było jednak tak mało, że mogła starczyć jedynie na rozświetlenie menory przez jeden dzień. Aby wytłoczyć nową rytualnie czystą oliwę potrzebnych było osiem dni. Okazało się jednak, że w cudowny sposób ta niewielka ilość oliwy wystarczyła na cały okres wymagany przez normy religijne. Właśnie na pamiątkę tego cudu w Świątyni Jerozolimskiej 25 dnia miesiąca kislew rozpoczynamy obchody Chanuki. Trwa ona przez 8 dni. Każdego dnia na specjalnym dziewięcioramiennym świeczniku, zwanym chanukija, umieszczonym na zewnątrz domu lub w pobliżu okna, zapalana jest kolejna świeca. Dziewiąta świeca zwana szamesem (pomocnik) jest tą, od której zapala się inne. Zapalaniu świec towarzyszy odmawianie specjalnych błogosławieństw oraz śpiewanie pieśni Maoz cur.
 - d. Jom Kipur to najważniejszy dzień w kalendarzu żydowskim, kończący dziesięciodniowy okres pokuty, Jamim Noraim. Obchodzony jest 10 dnia miesiąca tiszri.
 - e. Wzmianka o tym dniu pojawia się już w Misznie, w traktacie Rosz Ha-Szana. 15. dzień miesiąca szwat uznany tam został jako jedno z żydowskich świąt nowego roku. Jak jednak nietrudno zauważyć, dla Żydów żyjących
 - f. w Europie Środkowej i Wschodniej ów „Nowy Rok Drzew” (hebr. Rosz ha-Szana la-Ilanot) wypadał w samym środku głębokiej zimy. Tu bi-Szwat, lub jak wcześniej mówiono Chamisza Asar bi-Szwat, nie należy
 - g. do najważniejszych świąt żydowskich. Można w ten dzień pracować, nie obowiązuje post.

- h. Purim to najradośniejsze święto żydowskie. Obchodzone 14 dnia miesiąca adar, wypada na ogół w lutym albo marcu. Święto upamiętnia wydarzenia opisane w Księdze Estery. W V w. p.n.e. perski dostojnik, Haman, zagniewany na Żyda Mordechaja, który nie oddał mu pokłonu, postanowił zgładzić wszystkich Żydów mieszkających w Persji. Datę zagłady, 14 dzień adar, wybrał, ciągnąc los, po hebrajsku – פּוּר (stąd nazwa święta). Zagładę udaremniła Estera, córka Mordechaja, która wyjednała u króla Persji zmianę tragicznej decyzji. Zabawy purimowe przybierają charakter karnawałowy, z charakterystycznym świątecznym „budowaniem świata na opak”. Uczcie purimowej towarzyszy maskarada – mężczyźni mogą założyć kobiece suknie, a kobiety – stroje męskie.
- i. 15–22 dnia miesiąca nisan przypada Pesach – najważniejsze i najstarsze święto żydowskie, w Polsce także nazywane niekiedy Żydowską Wielkanocą. Pesach to święto wiosenne, które Żydzi obchodzą przez osiem dni. W Torze miesiąc nisan określany jest jako pierwszy, rozpoczynający nowy rok. Pierwotnie było to święto rolnicze. Określano je jako Chag ha-Macot, czyli Święto Przaśników. Składano wówczas ofiary z pierwszych plonów oraz pierworodnych zwierząt.
- j. Osiemnastego dnia miesiąca ij(j)ar o zachodzie słońca rozpoczyna się święto Lag ba-Omer. Dzień ten jest wolny od zajęć, a także nauki w chederach i jesziwach. Zgodnie z tradycją powinien być obchodzony radośnie.
- k. Szawuot (hebr. Tygodnie) to jedno ze świąt pielgrzymich obchodzone 6 dnia (w diasporze także w dniu następnym) miesiąca siwan, 7 tygodni po Pesach, w Polsce nazywane Świętem Tygodni. Lag ba-Omer stał się świętem odrodzonej młodzieży żydowskiej, rewią jej tężyzny, symbolem jej siły.
- l. 9. dnia miesiąca aw o zachodzie słońca rozpoczyna się żydowskie święto Tisza be-Aw. Tego dnia przypada rocznica najtragiczniejszych wydarzeń w historii Żydów. Wedle tradycji nieszczęściem, jakie miało wydarzyć się 9. dnia aw było zburzenie Pierwszej Świątyni przez Babilończyków w 587 r. p.n.e. Dla narodu żydowskiego był to początek niewoli babilońskiej.
- m. kształcenie do praktyki – odniesienia do szkolnej rzeczywistości (np. stwarzanie sytuacji stymulujących do wystąpień publicznych na tematy interesujące uczniów; festiwale talentów; konkursy);

- realizacja programów, np. *Wola dzielnic tolerancji; Inni to także my*;
- n. postrzeganie rzeczywistości wychowawczej jako następstwa historii – potrzeba opracowywania na nowo modeli kształcenia (rady szkoleniowe dla nauczycieli, m.in. z zakresu oceniania kształtującego, komunikacji interpersonalnej (porozumienie bez przemocy); warsztaty metodyczne; współpraca nauczycieli ze szkołami z Izraela, Węgier, Wielkiej Brytanii; tworzenie programów autorskich oraz modyfikacji programowych;
 - o. krytykę naukową jako sposobu rozwijania wrażliwości na patologie panujące w relacjach interpersonalnych (jak wyżej plus stała opieka psychologiczno-pedagogiczna);
 - p. nietraktowanie dydaktyk szczegółowych jako wprowadzenia do subdyscyplin odpowiadających im nauk (położenie nacisku na nauczanie twórcze, kształcenie uczniów nie tylko w zakresie wiadomości, ale przede wszystkim umiejętności; praktyczna nauka języków obcych: angielskiego, hebrajskiego, hiszpańskiego, francuskiego);

Humanistyczna koncepcja wychowania budziła czasami niepokoje wśród niektórych rodziców, zwłaszcza w czasach „wychowywania i kształcenia do sprawdzianów i testów”.⁴⁴ Jakkolwiek to właśnie dzięki koncepcji humanistycznej upodmiotowienie uczniów i nauczycieli w Szkole Lauder-Morasha było faktem. Humanistyczne zorientowanie procesów dydaktyczno-wychowawczych wpływało niewątpliwie na okazywanie zachowań empatycznych, autentyczność w relacjach interpersonalnych pomiędzy wychowankiem a wychowawcą. W misji wychowawczej Szkoły kładziono nacisk na aspekty aksjologiczny i pragmatyczny, była to uzasadniona potrzeba szkolnego obowiązku wychowania do kultury i wartości w ogóle. Pluralizm społeczny i kulturowy jako pożądany w nowoczesnym państwie narzucił obowiązek wychowania do odpowiedzialności za losy narodu i państwa. Wielokulturowy charakter Szkoły sprzyjał procesowi wychowania, zwłaszcza w kontekście akceptowania, rozumienia i szanowania inności. *Otwarta kulturowo i światopoglądowo szkoła integrowała w swych murach dzieci różnych*

⁴⁴ Jeden z zarzutów dotyczył „zaniedbywania obszarów edukacyjnych mierzonych testami osiągnięć szkolnych” (wiedza, umiejętności, spadek motywacji w dążeniu do osiągnięcia sukcesu dydaktycznego). Por. S. Mieszalski, *Interakcje w klasie szkolnej. O społecznym funkcjonowaniu nauczycieli i uczniów w szkole podstawowej*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1990, s. 65.

wyznań, religii i narodowości. (...) Szkoła odkrywa przed dziećmi i pielęgnuje wartości kultury żydowskiej, budzi poczucie tożsamości, ale jednocześnie kształci w duchu tolerancji i szacunku dla różnych religii, narodowości i kultur. Jest otwarta dla wszystkich dzieci, bez względu na ich wyznanie i korzenie etniczne. Dlatego też dużą wagę przykładą się do edukacji międzykulturowej. Obejmuje ona zarówno programy edukacyjne, prezentacje uczniowskie, cykle tematyczne, pojedyncze zajęcia, spotkania z ciekawymi ludźmi, reprezentantami różnych kultur, współpracę międzyszkolną jak i organizowanie imprez o charakterze międzykulturowym dla nauczycieli.⁴⁵ Cukras-Stelągowska również zauważa, że edukacja międzykulturowa w szkołach Laudera jest traktowana (zwłaszcza przez kadre nauczycielską) jako remedium na izolację, jako środek niwelowania postaw nietolerancji i antysemityzmu w społeczeństwie polskim. Aktywizuje się głównie poprzez codzienny kontakt międzykulturowy, co stanowi naturalną przestrzeń dysocjacji różnych kultur (w praktyce przede wszystkim żydowskiej i polskiej). Co charakterystyczne, różnice kulturowe nie są afirmowane w trakcie nauki ani przez nauczycieli, ani przez uczniów. Etniczność w tej szkole niejako „powszednieje”, jej mechanizmy uruchamiają się dopiero w sytuacjach odświętnych, deklaracyjnych czy konfrontacyjnych.⁴⁶ Powyższe działania wpisują się w dyskurs pedagogiki wielokulturowej, która kładzie nacisk na kształtowanie umiejętności współistnienia ludzi w zgodzie z własną kulturą. Pedagogika międzykulturowa ma charakter utylitarny, próbuje zmieniać postawy wobec „obcych”. Jest procesem zachodzącym, gdy w kontakcie z człowiekiem innej kultury staramy się zrozumieć jego specyficzny system orientacyjny – jego wartości, sposób myślenia i działania.⁴⁷

Jedną z bardziej pożądaną wartości w *Lauderowskiej edukacji*, zwłaszcza w środowisku nauczycielskim, była *odwaga*⁴⁸. W Szkole Lauder-Morasha pracowali odważni nauczyciele, którzy nie bali się wychodzenia poza ramy programów szkolnych. Potrzebowali także odwagi, by traktować wychowanków podmiotowo, a także po to, by w sposób niedyrektywny być człowiekiem i widzieć człowieka w człowieku. W *Lauderze* pracowali

⁴⁵ D. Wodnicka, *Monografia...*, dz. cyt. s. 47.

⁴⁶ J. Cukras-Stelągowska, *Tożsamość...*, dz. cyt., s. 240.

⁴⁷ R. Nowakowska-Siuta, *Współczesne wyzwania wielokulturowości w perspektywie pedagogicznej*, [w:] *Blżej siebie. Edukacja i dialog w grupie niejednorodnej kulturowo Closer to Each Other. Education and Dialogue in a Culturally Composite Group*, red. R. Nowakowska-Siuta, Wydawnictwo Naukowe ChAT, Warszawa 2015, s. 26-27.

⁴⁸ A. Bruhlmeier, *Kształcenie człowieka. 27 kamyczków jednej mozaiki. Impulsy do kształtowania modelu edukacji zgodnie z zasadami sformułowanymi przez Johanna Heinricha Pestalozziego*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2011, s. 49.

pedagogdy świadomi. Tacy, którzy wybierając zawód, musieli mieć świadomość tego, że wartościowanie będzie wpisane w ich codzienną pracę. Jak pisał Bruhlmeier: *Relacja międzyludzka dopiero wtedy jest tak naprawdę dobra, gdy można otwarcie ujawniać w niej także słabe strony i niedociągnięcia oraz rozmawiać o nich stosownym tonem.*⁴⁹, dalej: *Ale prawdziwe kształcenie może występować tylko wtedy, gdy również druga jego strona dochodzi swoich praw. Dorastający człowiek, by móc w pełni rozwinąć swoje człowieczeństwo, potrzebuje konfrontacji z wymogami społecznymi i zapoznania z treściami ludzkiej kultury.*⁵⁰

Dumna Społeczność Szkół Lauder-Morasha często gościła wybitnych ludzi ze świata polityki i kultury. Szkołę zaszczylili swoją obecnością m.in.: prezydent Warszawy Paweł Piskorski, premier Jerzy Buzek, Pierwsza Dama USA Hillary Clinton, Pierwsza Dama USA Laura Bush, dwukrotnie Benjamin Netanyahu z małżonką, izraelscy ministrowie edukacji: Yuli Tamir i Gidon Sear, polska Pierwsza Dama Agata Kornhauser-Duda, prof. Bronisław Geremek, prof. Władysław Bartoszewski, Jacek Kuroń, Marek Edelman, Adam Michnik czy prof. Michał Głowiński. Ze względu na dużą ilość projektów międzykulturowych, czy interreligijnych, uczniowie spotykali się lub uczestniczyli w zajęciach z udziałem wielu duchownych różnych wyznań: księżmi, zakonnikami i zakonnice, pastorami, duchownymi prawosławnymi, imamami oraz przedstawicielami innych wyznań i religii. Oprócz stałej współpracy z szeroko rozumianymi środowiskami żydowskimi w Polsce oraz Ambasadą Izraela w Warszawie, w szkole odbywały się liczne spotkania i aktywności edukacyjne z udziałem mnóstwa żydowskich gości z Izraela i diaspory, m.in. z: rabinami, rabinkami, kantorami, pisarzami i artystami żydowskimi. Szczególnymi gośćmi byli Ocaleni z Zagłady i Sprawiedliwi Wśród Narodów Świata. W każdym roku szkolnym szkoła gościła na stażach i wolontariatach żydowskich edukatorów i wolontariuszy, przeważnie z Izraela lub USA, którzy współtworzyli i wzbogacali szkolny program dydaktyczny oraz prowadzili zajęcia dodatkowe.

Bądź co bądź Wielkość tej Szkoły tkwiła nie w *wielkich tego świata*, ale w Wielkości Ludzi, charyzmatycznych pedagogów-wizjonerów, którzy tę Szkołę tworzyli, m.in. Helise Liberman, Anny Szyc, Doroty Wodnickiej, Anny Grządkowskiej, rabina Macieja Pawlaka, Piotra Kowalika, Marzeny Szymankiewicz, Piotra Ulatowskiego i wielu innym, których nie sposób w tym artykule wymienić. Każda z osób tworzących *Lauderowską Społeczność* na

⁴⁹ Tamże, s. 51.

⁵⁰ Tamże.

pewno mogłaby wypowiedzieć słowa: *Wiele nauczyłem się od moich mistrzów, jeszcze więcej od moich towarzyszy, ale najwięcej od moich uczniów. Taanit 7⁵¹*

Bibliografia:

- Atlas historii Żydów polskich*, Demart, Warszawa 2010.
- Będkowski L., Brzostowska A., *Historia Żydów. Dzieje narodu od Abrahama do Państwa Izrael. Żydzi w Polsce 1000 lat wspólnych losów*, Wydawnictwo Polityka, Warszawa 2014.
- Bruhlmeier A., *Kształcenie człowieka. 27 kamyczków jednej mozaiki. Impulsy do kształtowania modelu edukacji zgodnie z zasadami sformułowanymi przez Johanna Heinricha Pestalozziego*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2011.
- Eisler J., *Marzec 1968 : geneza, przebieg, konsekwencje*, PWN, Warszawa 1991.
- Cukras-Stelągowska J., *Tożsamość w dialogu. Polacy i Żydzi w szkołach Fundacji Ronalda Laudera*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012.
- Kowalski K. *O istocie dziedzictwa europejskiego – rozważania*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2013.
- Mayer L., Gelb G., *Who will say Kaddish?: a search for Jewish identity in contemporary Poland*, Syracuse University Press 2002.
- Mieszalski S., *Interakcje w klasie szkolnej. O społecznym funkcjonowaniu nauczycieli i uczniów w szkole podstawowej*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1990.
- Następstwa zagłady Żydów, Polska 1944–2010*, red. F. Tych, M. Adamczyk-Garbowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011.
- Nikitorowicz J., *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 1995.
- Nikitorowicz J., *Dziedzictwo kulturowe*, w: (red.) T. Pilch, *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, tom I: A–F*, Warszawa 2003.
- Nowakowska-Siuta R. (red.), *Bliżej siebie. Edukacja i dialog w grupie niejednorodnej kulturowo Closer to Each Other. Education and Dialogue in a Culturally Composite Group*, Wydawnictwo Naukowe ChAT, Warszawa 2015.
- Nowakowska-Siuta R., *Innowacje w kształceniu nauczycieli w perspektywie porównawczej*, „Studia z Teorii Wychowania” 2016 t. VII nr 4 (17).

⁵¹ Z mądrości Talmudu, dz. cyt., s. 100.

Ossowski S., *Więź społeczna i dziedzictwo krwi*, w: tenże, *Dzieła*, t. 2, Warszawa 1966.

Pawlak M., *30 Years of the Ronald S. Lauder Foundation in Poland, 1987-2017* „Scripta Judaica Cracoviensia” 2017 vol. 15, red. M. Galas.

Pfeffer A., *Bibi. Burzliwe życie i czasy Beniamina Natanyahu, PostFactum* 2020.

The Ronald S. Lauder Foundation, New York 1992.

The Ronald S. Lauder, Foundation Booklet 1994/1995.

The Ronald S. Lauder Foundation Booklet, New York 1994.

The Ronald S. Lauder Foundation 1987-2007, Published by the Foundation for its twentieth anniversary.

Spółeczność żydowska w PRL przed kampanią antysemitką lat 1967-1968 i po niej, Konferencje IPN, Warszawa 2009.

Śliwerski B., *Jak zmieniać szkołę? Studia z polityki oświatowej i pedagogiki porównawczej*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2008.

Wodnicka D., *Monografia Prywatnej Szkoły Podstawowej nr 94, Szkoły Lauder-Morasha jako placówki mniejszościowej*, praca licencjacka, Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny, Warszawa 2010.

Strony www:

www.chabad.org

www.edukacjaidialog.pl

www.lauderfoundation.com

www.lauder-morasha.edu.pl

www.studylight.org

www.unesco.pl

**„Morasha” - means heritage. The monographic outline
of the Lauder-Morasha School in Warsaw**

The monographic outline of the Lauder-Morasha School in Warsaw describes it as an educational institution that functions in the Polish reality and enables its pupils maintain their minority Jewish national and linguistic identities. This school, open to different cultures and philosophies of life, within its walls integrates children of various religions, creeds, and nationalities. Apart from the general curriculum in agreement with the MEN (Ministry of National Education) requirements, it offers Judaistic subjects, such as Hebrew, Jewish tradition, culture, and ethics, as well as the history

of the Jews. In the school, an emphasis is laid on the teaching of foreign languages. Also, a programme of cross-cultural education is implemented. This article presents the history of the Ronald S. Lauder Foundation in Poland from when it was founded 30 years ago. The author describes projects organised by the Foundation as well as its development and significance in the rebirth of Jewish life in Poland.

Keywords: The Ronald S. Lauder Foundation, Jewish education, rebirth of the Jewish life In Poland, the Lauder-Morasha School, intercultural competences, intercultural education.

„Morasha” – znaczy dziedzictwo. Zarys monograficzny Zespołu Szkół Lauder-Morasha w Warszawie

Artykuł dotyczy zarysu monograficznego Zespołu Szkół Lauder-Morasha w Warszawie. Ta otwarta kulturowo i światopoglądowo szkoła integruje w swych murach dzieci różnych wyznań, religii i narodowości. Obok ogólnokształcącego programu nauczania, zgodnego z wymogami MEN, oferuje przedmioty judaistyczne: język hebrajski, tradycję, kulturę i etykę żydowską oraz historię Żydów. W szkole duży nacisk położony jest na naukę języków obcych. Realizowany jest też program edukacji międzykulturowej. Artykuł przedstawia także historię Fundacji Ronalda S. Laudera w Polsce w perspektywie jej 30-letniego istnienia. Autor opisuje projekty organizowane przez Fundację, a także ich rozwój i rolę, jaką odgrywają w odrodzeniu życia żydowskiego w Polsce.

Słowa kluczowe: Fundacja S. Lauder-Morasha, edukacja żydowska, odbudowa życia żydowskiego w Polsce, Szkoła Lauder-Morasha w Warszawie, kompetencje międzykulturowe, edukacja międzykulturowa.